

ÉLŐK A POKOLBAN.

(A temesvári gyufagyár.)

Írta: KRUPPA REZSŐ ÉS FREUND GYULA, TEMESVÁR.
t (Befejezés.)

A kocsikenőcs-osztályban szintén találkozunk a betegség egy egész különleges fajával.

A savak főzésénél felszálló pára lerakódik a női munkások alsó testére, amit öltözékük igen megkönnyít. Ennek következtében a testet kemény, kérges, jegeces kelések lepik el, melyek a savak által inficiált bőr betegségét igazolják. Férfiaknál a testhez álló ruha használata miatt csak elvétve akadunk ilyen esetekre. Ha akad ilyen, akkor is csak a karokon található a kelések, nevezetesen olyanoknál, akik felgyürt ingujjban dolgoznak.

Megjegyezzük végül, hogy egy szülésznőtől azt a hitelt érdemlő információt kaptuk, hogy a lerakódó pára m é h b a j t is von maga után, amely úgy az anyára, mint a születendő gyermek egészségére rendkívül káros hatású.

A gyufagyár! munkások és munkásnők legborzasztóbb ellenségét, a f o s z f o r t és ennek szülött gyermekét, a f o s z f o r n e k r ó z i s t valamivel bővebben kell ismertetnünk.

A foszforgyufa-gyártásnak 1833-ban való életbelépte után, a foszfor kiterjedt módon került gyári feldolgozás alá, anélkül, hogy a legcsekélyebb óvintézkedéseket megtették volna ellene. 1838-ban fedezte fel L o r i n s e r orvos egy g y u f a g y á r i munkáson a foszfor behatása által támadt betegséget, mely az állkapcsos ütött kí. A foszformérgezést és nekrózist ezután már sorban konstatálta a többi orvos is. Az ellene alkalmazott gyógyy-

szerek ellenére a foszfornekrózis a gyufagyári munkásokon mind gyakoribb lett s a gyufagyári ipar fellendültevel mind veszedelmesebb mérveket öltött. A munkások egészségügyi védelmére még a 70-es években is egyáltalán semmiféle gondot nem fordítottak.

A munka legveszedelmesebb része a gyufáknak a foszformasszába való mártása, mely alkalomnál a munkás magába szívja a forró foszforból felszálló gőzt és a mérgezési tünetek már a legrövidebb időn belül jelentkeznek. A „mártást” mechanikus erővel is lehet végezni, de ez a berendezés valamivel drágább a kézi mártásnál és így a szent profit kedvéért száz meg száz ifjú élet fonnyad el s száll idő előtt a sírba. A gyufáknak a szárítókamrákból való kivétele és a skatulyákba való csomagolása nem kevésbé gyilkos hatású. Nagyon fontos a foszformassza elkészítésének módja. A mártási masszát lehet enyvvvel vagy gummivegyítéssel elkészíteni. Az enyvvvel való keverés olcsóbb, de a felszálló gőze öldöklőbb hatású, mert csak meleg állapotban használható. Utóbbi drágább, de miután kihűlt állapotban mártják beléje a gyufákat, mérgezés csak a legkritikább esetben származik belőle.

A nyugati államokban a gyufagyártásnál az enyv használatát törvényesen eltiltották, nálunk azonban a profitbákvány nagyobb dicsőségére szabad használni.

A fogakon kívül a munkás felső és alsó állkapcsa van mindenekelőtt a nekrózisnak kitéve, innen azonban csakhamar átragadhat az állkapcsokat megközelítő csontokra, azokat rothasztó csirákkal lepve el, sőt a koponyacsontot is megrágnja és az élő munkást a szó szoros értelmében megrohasztja. A nekrózis a legkülönbözőbb idő alatt lép fel. Mint a bujkáló alattomos sátn akkor lepi meg áldozatát, amikor az még, vagy már nem is számít rá. A temesvári gyufagyár eseteket mutathat fel, hogy a munkáson már pár heti ottdolgozása után a foszfornekrózis tünetei mutatkoztak: viszont van olyan is, aki csak 2-3 vagy 5 év múlva lett áldozata ennek a pokoli, undorító bajnak. Utóbbiak persze a különösen szívós, ellentálló és egészséges testalkatúak. De viszont vannak olyanok is, akiknél, ha már évekkal ezelőtt hagyta is el a gyárat, utólag kiüt a lappangó baj.

A nekrózis azzal kezdődik, hogy a foghús megdagad és roppant fogfájások állnak be. A fogak meglazulnak és kihullanak. A kihullott fogak helyén genyedség áll be, majd az egész foghús cafatonként kiesik. A piszkos, bűzös geny kétséget kizárólag foszforországú. A betegség a nyelvre is átragad és hatalmasan megdagasztja. Célszerű orvosi kezelés és a gyufagyárnak örökre való elhagyása pár hónap alatt megállíthatja a rothadás processzusát, ha a leírt stádiumban is volna.

A beteg, inficiált csontok, illetve az egész állkapcsok kivétele által csak a towaterjedést lehet meggátolni. Persze a megbetegedett munkás az utolsó pillanatig kénytelen dolgozni, mert másnap már az éhség kopogtatna ajtaján. Az így is úgy is csekély kereset folytán a betegségyelőző pénztár oly kis összegű táppénzt nyújt, hogy abból alig-alig telne a puszta kenyérre. Így hát dolgozik, ameddig tud. A fertőzés végre a csontvelőkhöz ér és akkor már nincsen mentség. A munkás arcát a nekrózis eltorzítja, arcán, nyakán tátongó sebeket nyit, hogy a gége és a légzőszervek szabadon vannak; az ilyen szerencsétlen

teremtés állkapocs, foghús és fogak hiányában nem hasonlít emberhez. Megborzadunk ha látjuk. Arca, nyaka mindig fel van kötve, mert az állkapocs hiánya az arc alsó részén lévő húst teljes leszakadással fenyegeti. Több hónapi, sőt évi keserves kínlódás, munkaképtelenség és ennek nyomán borzasztó nyomor vár ezekre az emberekre, míg végre a halál beköszöntö vet véget a rémes kínoknak.

A fehér foszfornak a gyártástól való teljes eltiltása és helyette a vörös foszfornak használata egy csapásra véget vetne ennek az emberpusztításnak. A vörös foszforról mindeztideig még nem állapítottak meg mérgező hatást, miért is az összes nyugati államokban már rég törvényesen meg van tiltva a fehér foszfor használata.

Ausztriában, az újjonnan választott népparlament egyik első kötelességének ismerte, hogy a fehér foszfort egyszer s mindenkorra eltiltsa a gyártástól, úgy hogy Ausztriában már egy éve gátat vetettek ennek az emberkínzásnak. Magyarország még nem emelkedhet erre a magaslatra, mert az osztály parlamentnek 'nem a munkások védelme, hanem a tőkés osztály érdekeinek támogatása lebeg szeme előtt. A fehér foszfor valamivel olcsóbb, s inkább rohadjon el száz meg száz gyufagyári munkás, minthogy a vörös foszfor alkalmazása által a profit pár száz koronával csökkenjen. Magyarország az utolsó állam Európában, hol a törvényhozás ezt az embergyilkolást nyugodtan tűri. Az általános választói jog parlamentjére vár az a nemes munka, hogy sok ezer munkást megmentsen a pokoli bajtól a fehér foszfornak a gyufagyárakból való eltiltása által.

Hogy a foszfornekrózis pusztító hatását közelebbről ismertessük, a következő konkrét esetekről számolunk be:

P. Helen, jelenleg 22 éves, hajadon, 17 éves korában került a gyárba, hol mint »kirakónó« dolgozott. Belépése alkalmával teljesen ép fogazata volt, soha fogfájásban nem szenvedett. Három évi dolgozás után az egyik alsó zápfog tövében szűrő fájdalmakat érzett. E miatt többször volt is az orvosnál, ki a zápfog odvas voltán kívül semmit sem konstátált. Az orvos tanácsára végre kihúzatta a rossz fogát, melynek helyéből vér helyett geny kezdett folyni, mely foszforszagú volt. Az arc e műtét után hatalmasan megdagadt.

A foghúzást követő pár hét után P. Helen fogai lazulni kezdtek, két foga evésközben hullott ki, még további négy fog köhögés közben esett ki a szájából, a többi még meglevő fogait ujjáival távolította el. A megdagadt arc mindvégig tovább dagadt addig, míg nyaka alsó részén két nyílás nem keletkezett, amelyeken a bűzös geny áradt ki. A genyfolyás jelenleg szünetel, ami annak a jele, hogy az alsó állkapocsról már teljesen lemállott a foghús. Arca mostan iszonyúan el van torzítva. Állkapcsa még nincsen eltávolítva. Ez azért nem történt meg, mert P. H. eddig félt orvoshoz menni, és így a betegség kezdete óta orvosi kezelésben nem részesült. Azon tanácsra, hogy távolíttassa el az állkapcsát, határozottan nemmel felelt. Pedig nagyon panaszkodik, hogy homloka tájékán nagy fájdalmakat érez. Orvosi vélemény szerint ez a koponyacsontnak nekrózisos állapotba való

átmenetelének jele, mi ha igaz, úgy rövid időn belül vagy az örültek házába, vagy a – temetőbe kerül. P. a gyártól semmiféle kártérítést nem kapott.

P. Miklós, P. Helen öccse, 19 éves. Öt és fél évig dolgozott a gyárban mint kirakó, tehát 13 éves korában került be a gyárba. Odvas foga a gyárba való belépésekor nem volt. 5½ évi munkálkodás után megodvasodott az egyik jobboldali alsó zápfoga, amelyet az orvos tanácsára kihúzatott. A fog helyéből foszforszagú geny folyt ki. A foghúzásnál az orvos megrepesztette az alsó állkapcsot, ami szerencsének mondható, mert P. Miklóst radikális megoperáltatásra kényszerítette; a műtétet a wieni klinikán hajtották végre. A klinika tanárai rögtön megállapították, hogy az alsó állkapcsa foszfortól lett megmérgezve. Az alsó állkapocs most összenőtt. Összesen hét foga hullott ki. A szájába, belenézve látható, hogy az állkapocsról mintegy 8 cm. hosszúsága helyen a foghús teljesen levált s a fehér csont látható. Genyfolyásról vagy fájdalomról jelenleg nem panaszkodik. Hogy gyógyulása tartós-e, arról biztosat mondani lehetetlen, mert vannak konkrét esetek, hogy a betegség kiszokott újulni.

P. testvérek a p j a szintén a gyufagyárban dolgozott mint »mártogató«
Rövid idő múlva alsó metsző fogai egymásután kihullottak. A fogak kihullása után maga távolította el alsó állkapcsának megtámadott részét. Úgy látszik, hogy az állkapocs e részének eltávolítása által a nekrózis tovaterjedése megakadályoztatott. Ezt igazolja legalább az, hogy a csont át van növe hússal, ami lehetlenség lenne akkor, ha az állkapocs tovább is megvolna támadva. Fájdalma nincsen, genyedés sem állt be. Orvossal nem gyógykezelte magát, hanem e helyett különféle növények nedvével öblítette száját. A gyógyulást teljesen a véletlen szerencsének kell tulajdonítani és nem a növénynedvek hatásának, amint azt az illető hiszi. Ez kiviláglik abból is, hogy Helén leánya, ki a mérgezés kezdődő stádiumában szintén használta a »gyógyyszert«, semmi célt nem ért vele.

F. Magdolna, 19 éves, szintén mint kirakónó volt alkalmazva a gyárban. Fogait és velük együtt alsó állkapcsát szintén megtámadta a foszfor. A genyedés most közepes stádiumban van. Bővebb felvilágosítással nem szolgálhatunk, mert a közelebbi adatokat megtagadta. Egy a lakásán tett látogatás alkalmával, arcával a fal felé fordult, kendőjével magát eltakarva. Így maradt, míg látogatói el nem távoztak.

Ugyancsak a gyárban még nemrég mint kirakónó alkalmazásban állott három nőről ismert tény, hogy foszfornekrózisban szenvedtek. Egyike közülük most a külső váci-úti jutagyárban van alkalmazva, a másik kettő a gyöngyvet hatását megelégetve, Amerikába vándorolt.

K. Mátyás, jelenleg 22 éves, 11 éves korában ment a gyufagyárba dolgozni. Alsó állkapcsa mostan teljesen hiányzik. Dr. Simon Gyula a helybeli területi munkásbiztosító pénztár műtőorvosa távolította el műtét útján.

Krvstván Károly német-szentmihályv születésű munkás. Kristián 23 éves és 13 éves korában lépett a gyárba, egészséges fogazattal és általában egészségesen, a foszforosztályban mint mártogató volt alkalmazva, napi 2 korona 40 fillér munkabérrrel. Szabad idejében a szalonyújtók lakkvázását kellett végeznie. Betegsége két évvel ezelőtt kezdődött fogfájással. Eltávozott a gyárból, majd újra visszatért, míg

vége betegsége az állkapocscsontok eltávolításához és munkaképtelenséghez vezetett. 200 koronát kapott a vállaltól, melyért aláírta a minden egyéb kártalanítási igényről lemondó nyomtatott blankettát,

Ziegler Ferenc gyújtógyári munkás jelenleg 24 éves, 13 éves korában került a gyárba teljesen egészséges állapotban. Két évvel ezelőtt egy foga megbetegedett, és négy nappal a fog kihúzása után egész fogazata megmerevedett. Azután rohamosan hulltak a fogak, majd szükségessé vált az állkapocscsontok eltávolítása. A genyedés az arc és nyak közötti külső nyíláson folyik le, a bal arcfél alján látható a szintén megbetegedett nyelv egy része. Z. a foszforosztályban dolgozott napi I korona 80 fillér bérért 12 órán át. A déli pihenő órák alatt, vagy az éjjeli órákban neki is „lakkírozni” kellett. Ezért óránként 30 fillérral díjazták. Z. tehát úgyszólván minden idejét a foszforágazak között töltötte. Szintén 200 koronát kapott a vállaltól, s minden további igényekről jogérvényesen lemondott.

De nemcsak a közvetlenül foszforral érintkező ifjú munkások köréből szedi áldozatait a foszfornekrózis. Nagy József 45 éves gyújtógyári munkás 31 éves korában nyert itten alkalmazást, olyan munkát, ami nem hozta közvetlen érintkezésbe a foszforral. Teljesen egészségesen jött a gyárba, és ott 14 évi munkaideje alatt 19 fogat vesztett. Az utolsó hetekben fájdalmas daganatok mutatkoztak foghúsán, majd külsőleg is földagadt az arca, úgy hogy kénytelen volt munkáját abbahagyni. Ma akut a foszfornekrózis, és beteg állkapocs-csontjait már el is távolították a budapesti klinikán.

A foszfornek káros hatása más irányban is mutatkozik. A foszforfogózik belélegzése megrontja a tüdőt. A gyárban a padlóra köpni tilos, és így, köpöcsészék hiányában, (!) a munkások lenyelik a foszforral vegyült nyálkát, amely eleinte étvágytalanságot, később a máj megdagadását és annak káros elváltozását vonja maga után; a foszfornek a gyomorba való jutása fel-duzzasztja a női munkások emlőjét, mely később gyulladási állapotba megy át. Egész tömegét a betegségeknek sorolhatnánk még fel, amelyek mind a foszfor behatása folytán keletkeznek. Ezek leírásától csupán azért állunk el, mert az eddig felsorolt betegségek tüzetes ismertetése elég hű képét nyújtja már a foszfor romboló hatásának.

Most már felvetődik a kérdés, hogy lehet-e ilyesmit túrni? Miért nem vetnek gátat rendeleti úton ennek a rémes emberpusztításnak?

Az 1898. évi 24.329. szám alatt kelt k. min. rendelet, a gyufagyári munkások egészségének megóvása tárgyában, intézkedéseket tartalmaz, melyeknek pontos betartása, ha nem is szüntetné meg teljesen a betegségek keletkezését, de némiképen mégis útját vágná az ilyen nagyarányú fellépésének. Ennek a rendeletnek azonban csak azon intézkedéseit tartják be, amelyek nem kerülnek pénzbe. A gyütőmeg (massza) készítéséhez szolgáló edények a keletkező foszforágazok elvezetéseit szolgáló csövekkel nincsenek ellátva. Igaz, hogy szabadban készítik a masszát, melyet hevítés közben egy munkás folyton kavargat; de miután az edények le sincsenek fedve, a felszálló gőz először is, még pedig teljes erővel, a munkást éri, és így a szabadban való főzés sem veszélytelenebb, mintha zárt helyiségben történnék.

A gyufáknak a „rámából” való kiszédésére szolgáló helyiségeknek olyan köbtartalommal kell bírniok, hogy minden ott alkalmazott munkásra legalább is 10 m³ levegő jusson. A munkaadó köteles gondoskodni arról, hogy a gyárban dolgozó munkások csakis e célra szolgáló, az egész testet, illetve alsó ruhát elfedő, hosszú köpenyt viseljenek munkaközben. E köpenyek a munka bevégeztével egy a többi helyiségektől elválasztott külön garderoobe-ban kellene hogy elhelyeztessenek. E helyiségben külön bezárt ruhatartóknak is kellene lenniök, melybe a munkások a munka kezdete előtt levett viselő ruhákat elhelyezni tartoznak. Mindennek nyomát sem találjuk. Munkaöltözéknek híre sincsen. A nők és férfiak azon ruhában járnak haza, amelyben dolgoznak.

Nincs is külön terem az átöltözködéshez. Aki mégis át akarna öltözködni, annak ezt az étteremnek nevezett kis szobában kellene megtennie, ahol az élelmiszereket szokták elhelyezni. Ez ismét törvényellenes dolog, mert az étkező teremnek az öltöző teremmel semmiféle összeköttetésben nem szabad lennie.

A mosdókészülékek sem felelnek meg a rendelet követelményeinek, mert a munkásság $\frac{1}{5}$ része helyett alig egynéhány munkás mosakodhat egyszerre. A mosdóteknők egy és ugyanazon vizében mosakszik mind a munkás, mert tiszta vízzel nem pótolhatják. A mosdóhelyiségben minden munkás részére külön pohár és a szájbölgögetésre elegendő mennyiségű 0.1 százalékos felmangánsavas kálioldat és tiszta víz kellene, hogy rendelkezésre álljon. A nevezett oldat u. i. megfosztja a belelegzett foszfort a mérgező hatásától. Ennek ellenére a valóságban tíz munkásra sem jut egy pohár. A szájöblítésére csak a legújabb idő óta kapják a munkások a savas oldatot, míg ennek előtte fodormenta szesszel szagosított vízzel kellett megelégedniök. A káli oldatot 3-4 boros palackban tartják; ez télen rendszerint befagy. Ha pedig be nem fagy, akkor meg olyan hideg, hogy használata más betegségek megszerzése nélkül ki van zárva. A gyár nem gondoskodik arról, hogy ez télen is használható állapotban legyen, és így a szájbölgögetés az év ezen szakában rendszeresen szünetelni szokott, ami a nekrozisnak újra tápot nyújt.

A műhelyeknek állandóan terpentinnel kellene öntözve lenniök, úgyszintén nagy, terpentinbe itatott szövetdarabokat is ki kellene akasztani. Ez u. i. fertőtleníti a levegőt s a levegőt elárasztó foszforatomokat megfosztja inficiáló hatásuktól. De a temesvári gyufagyárban ez rendszerint ismeretlen valami.

Azt hisszük, hogy a gyufagyári munkások rémitő helyzetét ezzel a cikkel kellőleg bemutattuk a nyilvánosságnak és érdeklődését felkeltettük e szánalmas sorsban vegetáló proletárok iránt.

A parányi törvényes rendeleteknek nem respektálása, az önző bírvágy szülte korlátlan kizsákmányolás elve jut itten érvényre és üli vad orgiáit. Az ember szinte kétségbe esik e siralmas kép láttára, elveszti a jövőbe vetett bizalmát. Vajjon mikor változik majd meg ez az állapot?

Addig azonban frissen hantolt sírdombok hirdetik a temesvári temetőben a tőke szívtelenségét és a társadalom embertelenségét. Valamennyiünk bűne a közömbösség, amelynek áldozatai a gyufagyárak munkássága.